

Asia: VN/25733/2021

Luonnos Suomen digitaaliseksi kompassiksi

1. Kompassin tarkoitus

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kansallisella audiovisuaalisella instituutilla on Suomessa ainoana viranomaisena lakisääteinen tehtävä (1434/2007) edistää mediakasvatusta ja tätä tehtävää toteutetaan laajassa kansallisessa ja kansainvälisessä sidosryhmäyhteistyössä. Suomessa on pitkään tehty laadukasta toimintaa mediakasvatuksen kehittämiseksi. Mediakasvatusta ja medialukutaitoa edistetään aina suhteessa vallitsevaan mediakulttuuriin. Digitalisaation myötä mediakasvatuksen kysymykset liittyvät entistä vahvemmin myös osaamisen kehittämiseen digitaalisissa ympäristöissä. Huomiota tulee kohdistaa yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin medialukutaidon edistämisessä kattaaen kaikki ikäryhmät.

Kokonaisuudessaan KAVI pitää kannatettavana, että medialukutaidon ja mediakasvatuksen merkitys tunnustetaan kompassissa. Esimeriksi johdannossa kuvataan selkeästi, että medialukutaito ja kyky torjua disinformaatiovaikuttamista ovat luottamukseen perustuvan, avoimen ja demokraattisen yhteiskunnan säilymisen edellytyksiä. Osaamiseen liittyen todetaan (3.1), että laaja-alaisen digitalisaation myötä medialukutaidon merkitys kasvaa edelleen. Medialukutaito ja mediakasvatus näkyvät hyvin myös kokonaistaulukossa (Liite 1).

Digitalisaatiokehityksen perusteet tulisi lähteä vahvemmin kansallisista lähtökohdista.

Suomen digikompassin kerrotaan perustuvan EU:n digikompassialoitteelle ja ”Polku digitaaliseen vuosikymmenelle” -toimintaohjelmassa määritellyille EU:n edellyttämille kansallisille digitalisaation ja datatalouden tiekarttojen vaatimuksille. Kompassin merkitystä ja tarkoitusta perustellaan luonnoksessa vahvasti ulkoisin syin ja suhteessa kansainväliseen viitekehikkoon. KAVI pitää tätä lähtökohtaa haasteellisena, mikäli kehittämisen lähtökohdat eivät vastaa kansallisia intressejä tai perusteet liittyvät kansainväliseen kilpailuasetelmaan.

Edelläkävijyys ei ole arvo itsessään. Jotta kompassin käyttöönotto on luontevaa, tavoitteiden mukaista ja johdonmukaista, kehittämisen kansallista orientaatiota tulisi vahvemmin korostaa. Yhteiskunnan toiminnan ja varsinaisen kehittämisen lopputuloksen kannalta ei välttämättä ole merkityksellistä se, mille sijoitukselle Suomi asettuu erilaisissa kansainvälisissä vertailuissa. Toiminnan kehittäminen arvioiteja varten tai suhteessa muihin valtioihin voi helposti viedä fokuksen sekä aloitteen pois aidosti tärkeistä kansallisen kehittämisen lähtökohdista.

Sama pätee myös osaamiseen liittyviin tavoitteisiin. Strategisena tavoitteena (s.21) kompassissa esitetään, että ”Väestön digitaaliset perustaidot ovat maailman huippua. Yhteiskunnan digitalisoituessa hyvät perustaidot digitaalisessa maailmassa toimimiseen ovat välttämättömät.” Maailman huipun sijaan mielekkäämpi tavoite on, että ihmisillä on tarpeeksi hyvä osaaminen digitaalisten mahdollisuuksien hyödyntämiseen omassa elämässään ja yhteiskunnassa toimiessaan.

Odotuksissa suhteessa kansalaisten ja yksilöiden osaamiseen voi tehdä tarkennuksia. Esimerkiksi lauseet ”Digitaitoja voidaan pitää jossain määrin uutena kansalaistaitona” (s. 5) ja ”Kyberturvallisuus on koko yhteiskunnan läpäisevä kansalaistaito” (s. 21) antavat hieman eri kuvaa siitä, mitä taitoja yksilöiden tulisi hallita ja koulutuksen tuottaa. Lisäksi kyberturvallisuudesta puhutaan digikompassin yhteydessä pitkälti infrastruktuurin, julkisten palvelujen ja yritysten näkökulmasta. Mis- ja disinformaatio on hyvin nostettu esille, mutta vedettäessä yhteen turvallisuusnäkökulmia, myös sähköisen identiteetin suojaaminen sekä kansalaisiin kohdistuva masinoitu häirintä voitaisiin mainita.

Demokratian merkitys korostuu digitalisaation ajassa

Kompassin visiona on, että vuonna 2030 Suomi on digitaalisesti kyvykäs, toimintavarmalle ja turvalliselle infrastruktuurille sekä digiosaamiselle ja modernia digitaalista teknologiaa hyödyntävälle yrittäjyydelle rakentuva hyvinvointivaltio. Kansainväliset kehityssuunnat niin politiikassa, turvallisuudessa ja teknologiassa ovat osoittaneet demokratian merkityksen yhteiskunnallisessa kehittämisessä. On tärkeää, että demokratiasta huolehditaan ja että sen roolista huolehditaan myös erilaisissa kehittämisvisioissa. KAVI ehdottaa, että demokratia mainitaan eksplisiittisesti myös digikompassin tavoitteissa.

Holistisempi näkökulma yhteiskuntaan on tarpeen otettaessa huomioon digitalisaation laajuus

Kompassin luonnoksessa nostetaan hyvin esiin julkinen ja yksityinen sektori. Luonnoksessa todetaan esimerkiksi, että julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyö ja avoin vuoropuhelu niin tavoitteita

asetettaessa kuin käytännön toimia eteenpäin vietäessä ovat avainasemassa. Lisäksi todetaan, että toiminnan ja prosessien kehittäminen ja toteuttaminen uusista lähtökohdista edellyttää niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla muutosjohtamista, toimintakulttuurin uudistamista sekä kokeilevaa lähestymistapaa. Julkisen ja yksityisen sektorin vahva korostaminen jättää huomiotta kolmannen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan näkökulman tai siirtää sen muihin nähden alisteiseen asemaan. Koska digitalisaatiokehitys koskee laajasti koko yhteiskuntaa, on tärkeää huomioida holistisemmin myös muut yhteiskunnan osat kuin julkinen ja kolmas sektori.

Toiminnan kehittämisen ja aloitteellisen kulttuurin tukemisen painottaminen digitalisaation (itseisarvona) sijaan

Jotta huomiota voidaan kiinnittää tiettyihin asioihin, on tärkeä rajata näkökulmia. Näkökulmaspesifissä kehittämisessä on kuitenkin riski, että fokus siirtyy varsinaisista toiminnoista suotta ulkopuolisiin sisältöihin. Koska digitalisaatio läpileikkaa käytännössä kaikki yhteiskunnan toiminnot, on merkittävää vahvistaa toimija- ja kontekstikohtaista tavoitteellisuutta toiminnan kehittämisessä. Digitaalisen kompassin keskiössä on digitalisaatio, joka nostaa kehityskulun paikoin jopa itseisarvoiseen asemaan, vaikka sen tulisi olla keino muiden tavoitteiden (kuten hyvän elämän ja vahvan demokratian) saavuttamiseen.

Digikompassin tavoitteena kerrotaan olevan nostaa kokonaisvaikuttavuutta ja tehokkuutta välttämällä eri sektoreilla tehtävää päällekkäistä työtä sekä purkamalla kehittämisen pullonkauloja ajoittamalla toimet tarkoituksenmukaisesti. Mikäli koko digitalisaation kokonaisuutta kaikessa moninaisuudessaan pyritään tiivistämään yhteen viitekehykseen, riskinä on tunnistettavissa, että viitekehuksesta muodostuu ylhäältä alaspäin suunnattu toimintatapa ja -kulttuuri, joka puolestaan voi hidastaa tai jopa pahimmassa tapauksessa estää itsessään toimijoiden oman aloitteellisuuden ja sitä kautta heikentää omaa kehittämisorientaatiota. Lähtökohta tulisi olla toiminnan tavoitteissa, joiden saavuttamista digitaaliset ratkaisut voivat tukea, ei digitalisaation edistäminen varsinaisten tavoitteiden kustannuksella.

Yleishuomiot osaamisen ilmansuunnasta

Kompassissa puhutaan osaamisesta monella tavalla ja käytetään monipuolisesti erilaisia termejä, kuten taidot. Yhdenmukaisuuden vuoksi olisi hyvä pitäytyä tutkimuskeskustelun mukaisesti osaamisessa, joka kattaa monipuolisemmin erilaisia ulottuvuuksia kuin taidot-termi.

Osaamista määritellään myös monella tavalla. Koska yhteisymmärrystä tai konsensusta ei ole esimerkiksi digitaalisesta osaamisesta tai digitaalisista perustaidoista, digitaalisen osaamisen sijaan ehdotetaan, että kompassissa puhuttaisiin moninaisemmin digitaalisessa maailmassa tarvittavasta osaamisesta. Esimerkiksi kompassissa käytetty ilmaus ”Digitaalisessa maailmassa toimimiseen tarvittavien perustaitojen hankkiminen on mahdollista kaikille toimivan tuen ja tarjonnan kautta.” on helpommin lähestyttävä eri näkökulmista kuin digitaalinen osaaminen, joka voi sulkea pois paljon eri toimijoita ja näkökulmia. Myöskin ottaen huomioon digitalisaation läpileikkaavuuden, ei ole perusteltua välttämättä tehdä dikotomista jakoa ja erotella toisistaan digitaalista osaamista muusta osaamisesta.

2. Haasteet ja mahdollisuudet

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

3. Tavoitteet

Lausuntonne osaamisen osa-alueen osalta

Osaamisen strategisiin tavoitteisiin liittyen (s. 21) todetaan, että ”Kansalaisten mahdollisuuksia kehittää valmiuksiaan digimaailmassa sis. medialukutaito ja datalukutaito seurataan järjestelmällisesti ovat parantuneet.” Lause on hankalasti ymmärrettävä ja oletettavasti sanat ”seurataan järjestelmällisesti” ovat tässä kohdassa ylimääräiset. Sivulla 41 todetaan mittarin osalta puolestaan, että ”Kansalaisten mahdollisuuksia kehittää valmiuksiaan digimaailmassa sis. medialukutaito ja datalukutaito seurataan järjestelmällisesti.” Tässä kohdassa ilmaisu on ymmärrettävä, ja siitä on jätetty sanat ”ovat parantuneet” pois.

Samassa taulukossa toisena mittarina todetaan olevan: ” Medialukutaidon osa-alueiden arviointiin on kehitetty mittaristo (pm-hanke).” Koska pohjoismaiseen hankkeeseen ei muuten kompassissa viitata, sulussa oleva tarkennus (pm-hanke) ehdotetaan jätettäväksi pois.

Tekninen kommentti: Liite 1, ensimmäisen tavoiterivin sarakkeiden otsikot poikkeavat taulukon muista vastaavista kohdista (tavoite ja mittarit / avaintulos, keskeiset toimenpiteet).

Taulukossa on kaksi kertaa kohta ”Suomi on digitaalisesti sivistynyt maa” (Ensimmäinen ja viimeinen rivi). Viimeisellä rivillä sarakkeiden otsikot ovat oikein (vrt. edellinen kommentti).

Lausuntonne infrastruktuurit-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne yritykset-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne julkisten palveluiden osa-alueen osalta

-

4. Avaintulokset

Lausuntonne osaamisen osa-alueen osalta

-

Lausuntonne infrastruktuurit-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne yritykset-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne julkisten palveluiden osa-alueen osalta

-

5. Mittarit

Lausuntonne osaamisen osa-alueen osalta

-

Lausuntonne infrastruktuurit-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne yritykset-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne julkisten palveluiden osa-alueen osalta

-

6. Tuloksellisuuden seuranta ja yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

On huolehdittava, että digitaalinen kompassi tukee, ei kuormita työtä

Digikompassin lisäksi kansallista digitalisaatiokehitystä kerrotaan ohjattavan niin kutsutun digisalkun avulla. Digisalkku on seurantatyökalu, joka kattaa julkishallinnon merkittävimmät digitalisaatiohankkeet. Digikompassin ja digisalkun avulla pystytään muodostamaan kokonaiskuva kansallisista tavoitteista ja meneillään olevista kehityshankkeista ja suuntaamaan ja ajoittamaan investointeja nykyistä tehokkaammin. Mikäli kompassin kokonaisrakenteessa ja kehittämisessä ei huomioida tarpeeksi toimijoiden omaa näkökulmaa ja tavoitteita, on tunnistettavissa riski digitalisaation päällekkäisyyteen ja fokuksen hämärtymiseen suhteessa muuhun toimintaan. Digitaalisen kompassin potentiaali ja mahdollisuudet rajoittuvat tai valuvat hukkaan, mikäli

kokonaisuudesta muodostuu toimijoille raskas raportointivelvoite. Varsinaisen toiminnan vaikuttavuuden kannalta digitalisaatioprosessin raportointi voi olla toissijaista, joten on tärkeää kiinnittää huomiota ja vahvistaa kompassin mahdollisuuksia toimia toiminnan kehittämisen tukena toimijälähtöisesti, ei tuoda lisäkuormitusta. Lisäksi seurannan tulosten perusteella suunniteltavia toimenpiteitä tulisi suunnitella huomioon ottaen jo olemassa olevat rakenteet ja mahdolliset kehittämishankkeet. Tällöin resursseja voidaan paremmin suunnata tahoille, joilla on jo olemassa olevaa tietoa, aiheeseen perehtyneitä asiantuntijoita sekä verkostoja.

7. Muut huomiot digikompassiluonnoksesta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Pekkala Leo
Kansallinen audiovisuaalinen instituutti - Mediakasvatus- ja
kuvaohjelmayksikkö